

Addendum op RAAP-rapport 1254: Plangebied Winssense Waarden / zandtransportzone in het kader van vergunningverlening plan Geertjesgolf

Eckhart Heunks 01-10-2012

1. Inleiding

Een onderdeel van het plan Geertjesgolf betreft de aanleg van een voorhaven in het meest westelijke deel van de Winssense Waarden. Deze haven dient voor de verwerking en afvoer van delfstoffen die binnendijks gewonnen gaan worden. In het kader van vergunningverlening is een archeologisch vooronderzoek noodzakelijk waarin de effecten van de havenaanleg op mogelijk aanwezige archeologische resten inzichtelijk worden gemaakt met een advies over de omgang hiermee. Een advies op basis waarvan het bevoegd gezag, in deze de gemeente (omgevingsvergunning) en de provincie (ontgrondingsvergunning) een zorgvuldig besluit kunnen nemen ten aanzien van te nemen stappen in het kader van de Archeologische Monumentenzorg.

Het gebied van de voorhaven maakt deel uit van de Winssense Waarden. Een uiterwaard waarvoor in 2005 een bureau- en verkennend veldonderzoek is uitgevoerd¹. Dat onderzoek was nodig in verband met plannen voor maaiveldverlaging in de uiterwaarden en de aanleg van nevengeulen, gecombineerd met natuurontwikkeling. Daarnaast had dit onderzoek betrekking op een mogelijk te realiseren binnendijkse transportzone voor zand en grind. Het onderzoek was niet specifiek gericht op de locatie van de voorhaven. Hoewel de effecten van de aanleg van de voorhaven volledig zijn te herleiden uit betreffende rapportage is in overleg met de provincie² overeen gekomen dat in een kort aanvullend document deze effecten helder worden uiteengezet zodat eenduidig een besluit kan worden genomen in het kader van vergunningverlening voor dit deel van het plan Geertjesgolf. Daarbij wordt de inhoud van het rapport tevens getoetst aan de nieuwste kennis en inzichten en waar nodig bijgesteld. Onderhavig document dient hierin te voorzien.

2. Archeologische kenmerken van het plangebied: een actueel overzicht

In figuur 1 zijn de contouren van de ontgraving van de geplande voorhaven weergegeven over de archeologische verwachtingskaart van de Winssense Waarden. Deze kaart maakt deel uit van RAAP-rapport 1254. De kaart geeft een beeld van te verwachten archeologische resten op basis van de landschappelijke opbouw met daarnaast een overzicht van bekende vindplaatsen.

Bekende vindplaatsen: ten aanzien van de bekende vindplaatsen kan worden gesteld dat na gereedkomen van deze kaart geen nieuwe archeologische vindplaatsen in het gebied zijn gemeld en ook

¹ Heunks, 2006. Plangebied Winssense Waarden / zandtransportzone, gemeente Beuningen. Archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek (verkenning). RAAP-rapport 1254.

² Overleg op 24 september 2012

van de reeds bekende archeologische vindplaatsen geen nieuwe informatie is verkregen. Er zijn sindsdien ook geen nieuwe archeologische onderzoeken in deze uiterwaard uitgevoerd³. Binnen de contouren van de voorhaven ligt één ARCHIS-melding (nr. 21447). Hier zijn tijdens de aanleg van een afwateringsgeul begin jaren '70 van de 20e eeuw enkele fragmenten Romeins en laat-middeleeuws aardewerk aangetroffen. Volgens de vondstbeschrijvingen betreft het verspoeld aardewerk. Vergelijkbare vondsten zijn aangetroffen tijdens de veldverkenning in 2005 op het strand van de Waal. Deze locatie (in Heunks 2006: vindplaats 1, ARCHIS-vondstmeldingsnummer 400951) ligt juist buiten de contouren van de ontgraving westelijk van de ingang (als ster weergegeven in figuur 1). Hier werden enkele verspoelde fragmenten Romeins aardewerk aangetroffen. Deze lagen in een zone met veel grind, hetgeen overeenstemt met veel andere vindplaatsen van verspoelde vondsten elders langs de Waal. Onder andere is dit het geval voor diverse vindplaatsen in de uiterwaarden direct stroomafwaarts van het Romeinse Nijmegen. De oorsprong van de verspoelde vondsten is in het geval van de Winssense Waarden niet duidelijk. Mogelijk zijn ook deze meegevoerd vanaf de Nijmeegse Waaloever, maar een meer nabij gelegen herkomst is waarschijnlijker. Zo kunnen Romeinse nederzettingen op de zuidoever van de Romeinse Waal hebben gelegen in het gebied van de huidige Winssense Waarden of op de noordoever hiervan. Interessant in dit verband is het iets stroomopwaarts binnendijs gelegen archeologische monument met sporen van bewoning uit de Romeinse tijd, dat zich waarschijnlijk heeft uitgestrekt tot in de huidige uiterwaarden (AMK-nummer 4157; zie figuur 1). Vermeldenswaardig tot slot is de vondst van een 19^e eeuwse krib op het strand van de Waal tijdens het verkennend veldonderzoek in 2005 (zie figuur 1). Deze valt juist buiten de contouren van de ontgraving.

Archeologische verwachting: op basis van het bureauonderzoek en de resultaten van de veldverkenning is in RAAP-rapport 1254 gesteld dat de Winssense Waarden een mooi voorbeeld vormen van een grotendeels intact uiterwaardenlandschap dat vrijwel volledig ontstaan is in de afgelopen 500 jaren. Het model van eiland- en strangvorming, een rivierproces dat bij uitstek ontstaat onder bedijkte omstandigheden, kan bij deze uiterwaarden in detail gevolgd worden aan de hand van historische kaarten. Vrijwel het gehele oppervlak is vanaf de systematische bedijkingen rond 1300 na Chr. onderhevig geweest aan erosie- en sedimentatieprocessen, waarbij het oude land is verdwenen. Het ontbreken van bekende niet-verspoelde vindplaatsen bevestigt dit beeld. Voor vrijwel het gehele oppervlak van de Winssense Waarden geldt derhalve een lage archeologische verwachting voor onverspoelde vindplaatsen uit de Middeleeuwen of oudere perioden. Specifiek voor het westelijk deel van de Winssense waarden, de locatie van de geplande voorhaven, geldt dat deze zone zeer recentelijk is gevormd. Op 19^e eeuwse historische kaarten maakt deze zone nog deel uit van de Waalgeul of van de eerste verlandingszones op de oever daarvan. Ook het onderzoek van Utrecht⁴ kent aan dit deel van de uiterwaard een zeer jonge 18^e en 19^e eeuwse datering toe. Uitzondering vormt een smalle strook hoger gelegen land tegen de Waalbandijk die buiten de eroderende werking van de Waalgeul is gebleven (groene zone figuur 1). Het lijkt hier te gaan om een dijkteruglegging. Deze zone ligt ruim (75-100 meter) buiten de insteek van de geplande voorhaven. Voor deze zone met oever- op komafzettingen op laat-pleistocene afzettingen geldt een hoge archeologische verwachting voor resten uit alle archeologische perioden. Wel wordt de zone

³ Bron: ARCHIS

⁴ Hans Middelkoop, 1997. Embanked floodplains in the Netherlands; geomorphological evolution over various timescales. Proefschrift Universiteit Utrecht.

circa vier tot vijf meter opgehoogd als onderdeel van een hoogwatervrij terrein tussen de haven en de huidige dijk.

Het meest westelijke deel van het plangebied is in het verleden afgegraven en ligt gemiddeld 1,0 meter lager. Dit gedeelte is in figuur 1 bruin gearceerd weergegeven.

Recentere geo-archeologische onderzoeken in de uiterwaarden van de Rijntakken, onder andere in het kader van het Rijkswaterstaat Programma Ruimte voor Rivieren, bevestigen het gestelde ontwikkelingsmodel van de Waaluitwaarden⁵. Kenmerkend voor de Waaluitwaarden is een strakke scheiding van jong land dat is ontstaan na de middeleeuwse bedijkingen en oud land wat buiten de invloedsfeer van de middeleeuwse en jongere Waalgeul is gebleven. Alleen het jonge land wordt daarbij gekenmerkt door een patroon van strangen en tussenliggende hogere delen.

Binnen de ontgravingscontouren van de voorhaven is dus sprake van een lage archeologische verwachting voor onverspoelde archeologische resten uit de middeleeuwen of oudere perioden. Verspoelde, mogelijk bijzondere archeologische resten kunnen echter wel verwacht worden en dan met name in de zandige en grindrijke afzettingen. Tevens dient in de verschillende voorkomende strangen in het plangebied rekening te worden gehouden met goed geconserveerde archeologische resten, zoals resten van beschoeiingen, vaartuigen, en andere watergerelateerde vondsten en structuren.

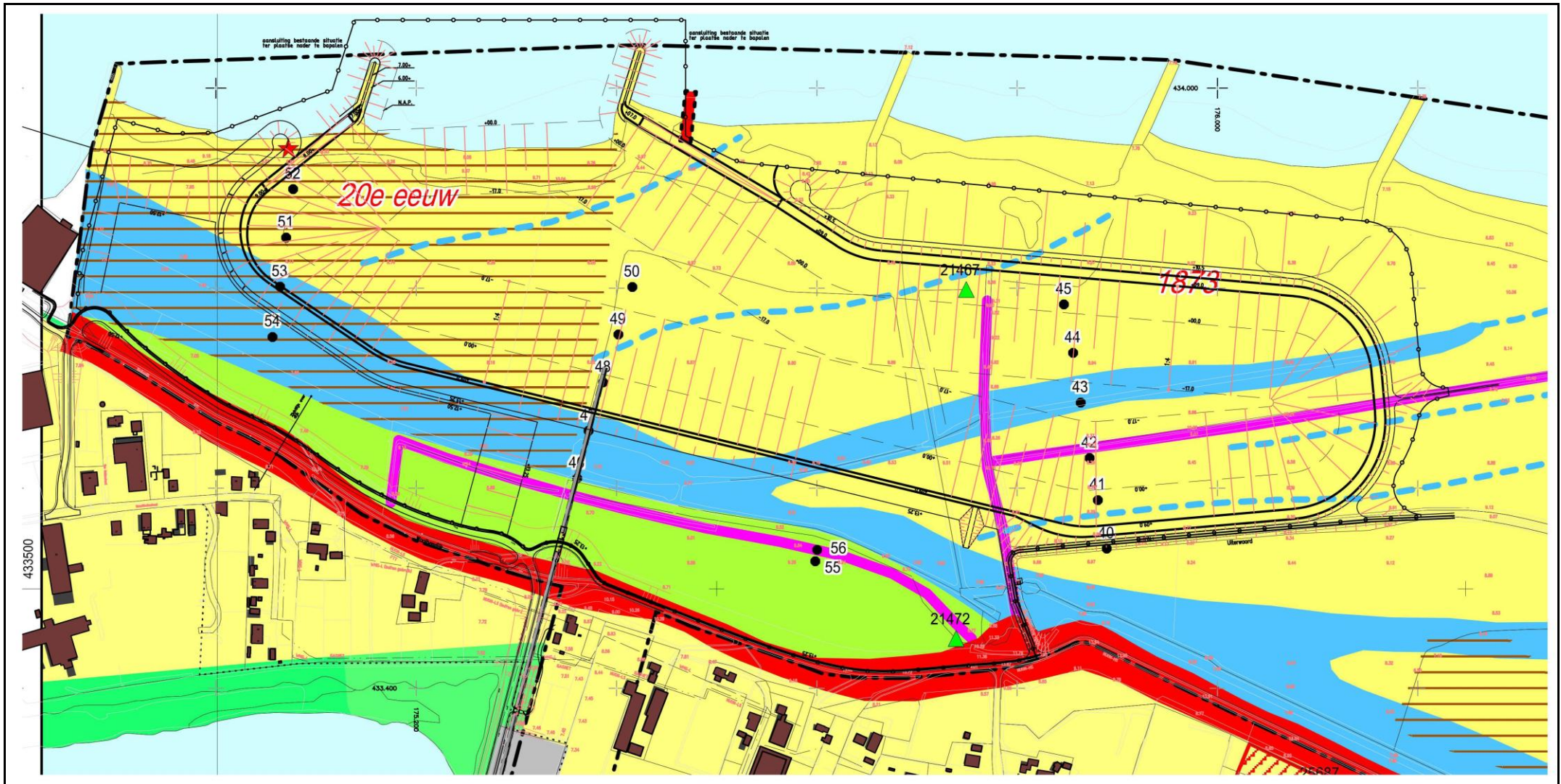
3. Advies

Aansluitend op de aanbevelingen van RAAP-rapport 1254 uit 2006 wordt op basis van de huidige beschikbare gegevens voor de ontgrondingslocatie van de voorhaven de kans op het voorkomen van archeologische vindplaatsen (*in situ*) klein geacht. Voor deze zone worden derhalve geen adviezen gedaan in het kader van het archeologisch vooronderzoek. Wel verdient het aanbeveling om tijdens de uitvoering de graafwerkzaamheden in de strangen extensief archeologisch te laten begeleiden in verband met de verhoogde kans op het aantreffen van beschoeiingen, kribben, vaartuigen en andere watergerelateerde archeologische objecten uit de Late Middeleeuwen en vooral de Nieuwe tijd. Indien deze worden aangetroffen kan dit resulteren in een nader archeologisch onderzoek door middel van een opgraving. Met name in grofzandige en grindrijke lagen bestaat er daarnaast een verhoogde kans op het aantreffen van mogelijk belangrijke verspoelde archeologische vondsten. Derhalve is ook hier begeleiding van de graaf- en baggerwerkzaamheden aan te bevelen. In welke vorm de geplande ontgroningen archeologisch dienen te worden begeleid, is afhankelijk van het type graafwerkzaamheden alsmede de diepte hiervan.

De aanleg van het hoogwatervrij terrein tussen de haven en de huidige Waaldijk zal voor een deel gerealiseerd gaan worden in de zone tegen de dijk met een hoge archeologische verwachting. In hoeverre de ophoging (maximaal vijf meter) effecten kan hebben op mogelijk aanwezige archeologische resten is

⁵ Dat programma wordt door mij vanaf 2007 intensief begeleid. Eén van de kennisproducten die gaat voortkomen uit het programma is een vernieuwde archeologische verwachtingskaart voor de uiterwaarden van de verschillende Rijntakken. Samen met RCE en UU heeft RWS een plan van aanpak opgesteld dat als basis dient voor de vervaardiging van deze kaart.

niet in detail bekend. In het kader van de ontgrondingsvergunning speelt deze onzekerheid geen rol, maar vanuit de omgevingsvergunning vraagt dit wel om duidelijkheid. Om uitsluitel te krijgen kan enerzijds een karterend veldonderzoek worden uitgevoerd, gericht op het in kaart brengen van mogelijke archeologische resten binnen deze strook. Daarnaast kan een zettingsonderzoek meer duidelijk geven over de mogelijke effecten van de ophoging. Mogelijk geven de resultaten van het voorgestelde zettingsonderzoek voor enkele binnendijkse locaties binnen het plangebied Geertjesgolf reeds voldoende duidelijkheid. Het gaat ten dele om hetzelfde paleolandschap van oever- en komafzettingen op laat-pleistocene rivierafzettingen.

Figuur 1. De contouren van de geplande voorhavens (zwarte lijnen) op de archeologische verwachtingen en vindplaatsenkaart van de Winssense waarden (RAAP-rapport 1254, kaartbijlage 1). Belangrijkste eenheden buitendijks: geel = zandplaat (lage archeologische verwachting m.u.v. verspoelde vondsten); blauw = strang (lage archeologische verwachting m.u.v. watergerelateerde arch. resten); lichtgroen = oud land (hoge archeologische verwachting); bruine arcering = afgegraven terreindeel.

